

Obraz Ukrainy i Ukraińców w polskich encyklopediach powszechnych do 1939 r.

Streszczenie

Obrazowanie Ukrainy i Ukraińców w polskich publikacjach encyklopedycznych to temat do tej pory bardzo słabo rozpoznany. Celem niniejszej pracy jest zbadanie zgodnie z postkolonialną perspektywą, czy w narracji zamieszczonej na łamach polskich encyklopedii powszechnych od XVIII w. do 1939 r. w odniesieniu do Ukrainy/Rusi i Ukraińców/Rusinów (w tym Kozaków) pojawiają się elementy dyskursu kolonialnego. W rozprawie wzięto pod uwagę wszystkie polskie encyklopedie powszechne, jakie ukazały się po polsku i opracowane zostały przez polskie zespoły redakcyjne, począwszy od *Nowych Aten* Benedykta Chmielowskiego, przez encyklopedie wydawnictwa Orgelbranda, *Wielką encyklopedyę powszechną ilustrowaną* Saturnina Sikorskiego, przez encyklopedie ogólne/powszechne z okresu dwudziestolecia międzywojennego (wydawnictwa Trzaski, Everta i Michalskiego, wydawnictwa „Gutenberga”, wydawnictwa Ultima Thule i in.), encyklopedie PWN, aż po hasło *Ukraina* w Wikipedii.

W pierwszej części niniejszej rozprawy przedstawione zostały ramy metodologiczne: instrumentarium studiów postkolonialnych, przeniesienie badań postkolonialnych na grunt polskiej nauki, zagadnienie encyklopedii, rola historyków polskich w kreowaniu obrazu Ukrainy i Ukraińców, a także stan polskich badań nad Ukrainą z perspektywy postkolonialnej.

Druga część pracy dotyczy obrazu Ukrainy/Rusi oraz Ukraińców/Rusinów/Kozaków w polskich encyklopediach powszechnych do 1939 r. Przedstawione zostały przykłady na kreowanie Ukrainy w encyklopedycznym dyskursie jako krainy niezmiernego stepu, „dzikiej”, niemal bezludnej, pięknej, żyznej, ale i niebezpiecznej, stanowiącej miejsce przygody i wyzwania, zaś Ukraińców/Rusinów jako ludzi nierozsądnych, „zmieszanych rasowo” z „dzikimi” hordami ze stepu, niepotrafiących troszczyć się o własny kraj i wymagających „misji cywilizacyjnej” ze strony reprezentującej cywilizację zachodnią Polski, również wobec „dzikich”, „swawolnych” Kozaków. W części tej poruszone zostały również powiązania encyklopedycznego dyskursu z polską tradycją romantyczną, a także kwestie jego podobieństwa do m.in. pruskich dyskursów orientalizujących Polaków w XIX w.

Trzecia część pracy zawiera krótką analizę dyskursu prowadzonego na łamach encyklopedii powszechnych po 1945 r. oraz po 1989 r. aż do końca pierwszego dziesięciolecia XXI w. Dyskurs powojenny przedstawia się zupełnie inaczej niż dyskurs do 1939 r. i zasadniczo nie zmienił się nawet po przemianach ustrojowych, choć diametralnie inaczej opisuje się stan ukraińskiej gospodarki, która stanowi obecnie jeden z najważniejszych wątków narracji o Ukrainie.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w polskich encyklopediach powszechnych do 1939 r. dyskurs kolonizatorski nie był niczym wyjątkowym, a Ukraina i jej mieszkańcy, jeśli autorzy encyklopedycznych haseł poświęcili im choć trochę miejsca, przedstawiani są w orientalizujący sposób. Uderza spójność obrazowania Ukrainy i jej mieszkańców, zaś wyjątki w encyklopedycznej narracji są nieliczne. Dyskurs ten został kompletnie odmieniony po 1945 r., lecz choć w narracji encyklopedycznej nie pojawiają się już od tamtej pory elementy orientalizujące Ukrainę, to po 1989 r. na łamach niektórych encyklopedii można dostrzec motywy dyskursu modernizacyjnego, podkreślającego fatalny stan ukraińskiej gospodarki i życia politycznego i akcentującego konieczność przeprowadzenia reform według „zachodnich” standardów.

18 II 2019

Justyna Kalicińska